

Drahokamy a jejich symbolika v buddhismu

Jiří Holba

Orientální ústav AV ČR

Buddhismus je nauka, která učí odstranění ulpívání (*upadána*) a toužení (*tršná*) po čemkoli, natož po bohatství a materiálních věcech. Navzdory tomu však už od svých počátků zahrnul klenoty a drahokamy do svých nauk jako velmi cenné a hodnotné věci.

ratna (pl. *ratnáni*; pálijsky *ratana*, pl. *ratanáni*) - klenot, drahokam, šperk apod. *Amarakóša* (*Amarův Slovník* či *Amarova Pokladnice*): *ratna* se vztahuje k sanskrtskému kořenu *ram-*, *ramaté*, tj. „být potěšen“, „radovat se“, „mít rád“ apod. V kauzativu je to *ramajati*, tj. přinášet či vyvolávat radost.

V užším významu je *ratna* synonymem slova *mani*, tj. klenot, drahokam, šperk, v širším významu to, „co je nejlepší ve své třídě“ (*svadžáti-šréštha*).

Do tibetštiny se termín *ratna* překládá jako *rin-čhen* (*rin chen*) či *kön-čhog* (*dkon mchog*).

Protože *ratanáni* přinášejí potěšení a radost (*rati*), lze je přímo spojit také s **Buddhou**, jeho naukou (*dharma*) a buddhistickou obcí (*sangha*), které v podobě vysvobození ze strastného koloběhu znovuzrovnání (*sansára*) přinášejí tu největší radost všem bytostem. Proto jsou Buddha, *dharma* a *sangha* „**třemi klenoty**“ (*tri-ratna*, *ratna-traja*), tj. něčím, co je pro buddhisty tím úplně nejcennějším a nejvzácnějším. Jak praví **Gautama Buddha**, zakladatel buddhismu, v pálijském textu *Rozprava o klenotech* (*Ratana-sutta*):

„Ať je jakýkoli poklad zde nebo na onom světě, ať je v nebeských světech jakýkoli drahokam, Tathágotovi (tj. Buddhovi) se nic nevyrovná. Tímto vzácným klenotem je **Buddha**. Díky této pravdě může být člověk šťastný.“

„Nejvyšší Buddha vychvaloval ušlechtilou osmidílnou stezku a nazýval ji cestou, která neomylně přináší soustředění. S tímto soustředěním se nic nedá srovnat. Tímto vzácným klenotem je *dhamma* (Buddhova nauka). Díky této pravdě necht' nastane štěstí.“

„Buddhovi žáci, kteří jsou vychvalováni ctnostnými osobami, jsou hodni obětí. Dary jim věnované přinášejí bohaté výsledky. Tímto drahocenným klenotem je *sangha* (buddhistická obec). Díky této pravdě necht' nastane štěstí.“

Tři klenoty je velmi obtížné objevit, avšak když už jsou nalezeny, mají velkou hodnotu. Všechno je pak ztělesněno ve formulí, kterou třikrát pronáší každý, kdo se přihlašuje k buddhismu: “Uchyluji se k Buddhovi coby k svému útočišti, uchyluji se k *dharmě* coby k svému útočišti, uchyluji se k *sangze* coby k svému útočišti.”

„**Sedm klenotů**“ (*sapta-ratna*), nejčastěji zlato, stříbro, lazurit, korál, achát, diamant a perla, avšak někdy i karneol, ametyst).

Sedm „morálních“ klenotů: mravnost (*śīla*), soustředění (*samádhi*), poznání (*pradžňá*), vysvobození (*vimukti*), náhled a poznání vysvobození (*vimukti-džňána-daršana*), analytické poznání (*pratisanvid*) a faktory probuzení (*bóधि-anga*).

Podle mahájánové buddhistické školy **tathágata-garbha** (dosl. „lůno či zárodek tatháगतy neboli buddhy“) jsou drahokamy kvůli své stálosti, ryzosti a vzácnosti symbolem tohoto zárodku, jímž jsou obdařeny všechny vnímající bytosti. Tatháगतagarbha – buddhovský potenciál sídlící v každé lidské bytosti. Texty této školy tento **zárodek přirovnávají k drahokamu**, protože jeho vzácnost a krása zůstává nedotčena, i když je poskvrněna bahnem neboli nečistotami naší mysli (*kléša*), jimiž jsou chtivost, nenávist a zaslepenost, které nás připoutávají

k existenci v *sansáre* neboli ve strastném koloběhu neustálého zrozování a smrti. K plnému uskutečnění buddhovské přirozenosti a zbavení se utrpení (*duhkha*) je třeba tyto nečistoty mysli odstranit, stejně jako je třeba očistit onen drahokam od bláta, aby zazářil v celé své kráse.

Lotosová sútra – zárodek buddhovství je zde metaforicky chápán jako drahokam, který bohatý člověk (tj. Buddha) tajně zašil do zašpiněných šatů svého zchudlého přítele (tj. vnímající bytosti).

Šántidéva (asi 685-773), *Uvedení na cestu probuzení (Bódhičarjávátara)*. „**probuzená mysl**“ (*bódhi-čitta*) neboli záměr (*čitta*) dosáhnout probuzení (*bódhi*), je **klenot** (*ratna*).

„Jak změřit vlastnosti tohoto drahokamu mysli,
jenž je semenem všech radosti a lékem na všechny bolesti?
Jen pouhá myšlenka na dobro druhých je přednější než uctívání
Buddhy, což teprve úsilí o štěstí všech bytostí?“

„Držte se pevně klenotu vůle k probuzení,
vy vyhnanci v bazarech světských osudů,
vždyť ten klenot tak cenným shledali
buddhové, nezměřitelně moudří průvodci světem.“

„Abych plně přijal tento drahokam mysli,
uctívám všechny buddhy,
klenot jejich dokonalého učení
i jejich syny, bódhisattvy, oceány ctností.“

Drahokamy jsou v rozsáhlé buddhistické literatuře nejen symboly krásy a vzácnosti, avšak ještě mnohem více symboly síly, kvalit a prospěšnosti, které ztělesňují. Jejich symbolika je neobyčejně bohatá.

Diamantová sůtra (Vadžraččhédiká-sůtra) neboli *Vadžra-ččhédiká-pradžňápáramitá-sůtra (Rozprava o dokonalém poznání, jež krájí jako diamant)*. Termín *vadžra* (tibetsky *dordže*) zde slouží jako označení **diamantu**, symbolu něčeho nezničitelného, pevného, trvanlivého a silného. Proto je schopen rozpoltit naši nevědomost, iluze či pýchu, a tím odstranit pouta a temnotu nevědomosti. V tantrickém buddhismu termín *vadžra* označuje **sílu** a **nezničitelnost** vysvobozujícího **probuzení (bódhi)** a v některých jeho textech je jeho hlavním buddhistickým symbolem.

V tantrickém a mahájánovém buddhismu jsou drahokamy a šperky základním prvkem v ikonografických zobrazeních buddhů a nebeských bódhisattvů, kteří jsou zobrazováni jako nositelé jednoho nebo i více drahokamů jako svých atributů (*samaja*).

Buddha Amitábha, jenž pomáhá k vysvobození bytostí, které se dostanou do jeho **Země radosti (Sukhávátí)**, ale i u nebeských bódhisattvů jako jsou **Kšitigarbha**, **Avalókitéšvara**, nebo postavy tantrického buddhismu **Ratnasambhavy** (dosl. **Zrozený z klenotu**), jenž je zobrazován se zlatým tělem. V pravé ruce, která vytváří **gesto nejvyšší štědrosti a laskavosti** (*varadamudrá*), má drahokamy, které symbolizují jeho schopnost poskytovat hmotné bohatství i poznání buddhistické nauky. V levé ruce má pak **klenot (mani)** nazývaný **čintá-mani**, jenž může plnit všechna **přání (čintá)**.

Ratnasambhava (Zrozený z klenotu)

Drahokam jako metafora vítězství nad smrtí neboli vysvobození, které podobně jako u metafory diamantu (vadžra) představuje absolutní pevnost, krásu a trvalost. *Gandavjúha-sútra (Rozprava o květinovém věnci)* (asi 2.–3. st. n. l.), část *Avatansaka-sútry (Věncová rozprava, čínsky Chua-jen)*. Zářící drahokamy apod. zde symbolizují hlubokou vizi vzájemného se prolínání všech jevů.

Velmi oblíbenou buddhistickou metaforou pro **vzájemné prolínání se všech jevů** je tzv. **Indrova síť**: „Daleko v nebeském sídle velkého boha Indry je nádherná síť, kterou nějaký lstivý umělec zavěsil tak, že se táhne do nekonečna všemi směry. V souladu s extravagantním vkusem božstev zavěsil umělec do každého "oka" sítě jeden třpytivý drahokam, a protože síť sama má nekonečný rozměr, je i drahokamů nekonečně mnoho. Tam visí drahokamy, které se třpytí "jako" hvězdy první velikosti, a je na ně nádherný pohled. Vybereme-li si nyní libovolně jeden z těchto drahokamů k prohlídce a podíváme se na něj zblízka, zjistíme, že v jeho vyleštěném povrchu se odrážejí všechny ostatní drahokamy v síti, jichž je

nekonečné množství. A nejen to, každý z drahokamů, který se odráží v tomto jediném drahokamu, odráží také všechny ostatní drahokamy, takže dochází k nekonečnému procesu odrážení.“ Cook, *The Jewel Net of Indra*, 1977.